

3. Ершов А. А. Личность и коллектив (межличностные конфликты в коллективе, их разрешение).— Л.: Знание, 1976.— 40 с.
4. Гилмуратов А. Т. Конфлікт і злагода. Основи когнітивної теорії конфліктів.— К, 1996.— 188 с.
5. Корнев М. Н. Конфлікт як засіб регуляції міжособистісних відносин // Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі.— Ч. 2.— Чернівці, 1993.— С. 158–159.
6. Ложин Г. В. Профілактика конфліктов в первичних трудових колективах.— К.— 1990.— 15 с.
7. Пірен М. І. Основи конфліктології.— К., 1997.— 378 с.
8. Шейнов В. П. Конфликты в нашей жизни и их разрешение.— Мн., 1996.— 288 с.

Ключевые слова: конфликт, противоречие, мобилизация, дезорганизация, индивидуально-типологические качества, критерий.

Key words: conflict, contradiction, mobilisation, desorganisation, individual-typological qualities, criterion.

УДК 316.752.4–058.875 (048)

Г. М. Дубчак,
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВНУТРІШНЬОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ

Психологическое здоровье является важной составляющей общего благосостояния страны. Одной из причин нарушений психики человека есть наличие внутренних противоречий и конфликтов. В статье дан психологический анализ структуры внутриличностных конфликтов.

Mental health is an important component of commonweal. Internal contradictions and conflicts are one of the reasons of mental disorders. The article presents the psychological analysis of intrapersonal conflicts structure.

У складних умовах нашого сьогодення Україна переживає важкий період становлення демократичного суспільства. Нова ідеологія, інші соціально-економічні та політичні основи ладу вимагають зміни психології людей, заміни звичних соціальних установок, що завжди є болісним процесом для усіх категорій населення.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, є однією з основних передумов трансформації в системі ціннісних орієнтацій людей, які

є основою для появи конфліктів у структурі особистості. Із цього приводу В. Ю. Бойко вважає, що кризовий стан суспільства повинен знайти безпосереднє відображення у свідомості суб'єкта, адже він... характеризується суперечливістю, незавершеністю структури ціннісних норм, установок, зразків поведінки, властивих даному суспільству» [3, 59].

Інтерес до вивчення внутрішньоособистісних конфліктів зумовлений не тільки потребою теоретичної розробки поставленої проблеми, але й вимогами практики, яка потребує адекватних методик, психотерапевтичних і психокорекційних програм, спрямованих на їх виявлення та психологічне вирішення. У зв'язку з цим виникає потреба теоретичного узагальнення нового матеріалу, накопиченого в численних працях вітчизняних та зарубіжних авторів, у першу чергу, — з'ясування психологічних механізмів внутрішньоособистісних конфліктів.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми висвітлені у низці праць як зарубіжної (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, К. Хорні та ін.), так і радянської та вітчизняної психології (О. М. Леонтьєв, В. М. М'ясищев, В. С. Мерлін, Л. І. Божович, К. О. Абульханова-Славська, В. В. Столін, А. А. Файзуллаєв, Т. М. Титаренко, М. І. Пірен, Г. В. Ложкін та ін.). Змістовний аналіз тлумачень внутрішньоособистісних конфліктів дає змогу трактувати їх як зіткнення різних тенденцій особистості, приблизно рівних за силою, але протилежно спрямованих. Складовими внутрішньоособистісних конфліктів можуть бути різні аспекти особистості, а саме: мотиви, потреби, інтереси, цінності, почуття. На думку С. Карташова, як внутрішньоособистісними утвореннями, здатними вступати у суперечливі, конфліктні відношення, виступають: особистісна свідомість як зорієнтована назовні структура мислення; самосвідомість як зорієнтована сама на себе структура мислення; раціональна (логічна) структура мислення; совість як опонуючий критично-контролюючий комплекс свідомості; психоемоційний комплекс; фізіологічний комплекс; підсвідомість; надсвідомість; «Я» як база самовизначення особистості [8; 99]. Окрім цього, в особистісній свідомості можуть, своєю чергою, виділятися достатньо автономізовані підструктури: рольові, професійні, релігійні тощо. Самосвідомість також може розщеплюватися на автономні підструктури, які можуть вступати у конфлікт.

Характерним для внутрішньоособистісного конфлікту є переживання людиною на усвідомленому або неусвідомленому рівні повної несумісності і протилежності актуалізованих суперечливих

тенденцій. Однак сама наявність різних потреб, мотивів у внутрішньому світі особистості ще не означає внутрішньоособистісного конфлікту. Для його виникнення потрібно, щоб вони перебували у зв'язку, тобто були різноспрямованими, з тим, щоб реалізація одного з них унеможлиблювала реалізацію іншого. На думку В. С. Мерліна, психологічний конфлікт виникає тільки у разі недостатнього незадоволенні системи мотивів. Якщо ж не задовольняється який-небудь окремих, ізольований, хоча і дуже активний мотив, то його незадоволення може викликати емоційний шок, але не психологічний конфлікт [9, 54]. Як відмічає О. Г. Асмолов, суперечність, або конфлікт між мотивами, ієрархічно пов'язаними один з одним, виступає як механізм особливого руху в індивідуальній свідомості, який проявляється... у співвіднесенні мотивів один з одним: деякі займають місце підпорядковуючих собі інших..., а деякі, навпаки, опускаються до становища підпорядкованих або навіть втрачають свою смислоутворювальну функцію. Становлення цього руху і являє собою становлення зв'язної системи особистісних смислів — становлення особистості» [2, 66].

Аналізуючи чинники зіткнення двох мотивів, які утворюють різні та суперечливі смисли тієї самої дії, В. В. Столін вважає, що «...не тільки мотиви в строгому смислі терміну надають спрямованість людській діяльності. Ідеали, соціальні норми, власні особистісні риси так чи інакше детермінують спрямованість особистості» [13, 124].

Розвиваючи думку О. М. Леонтьєва про своєрідні «вузли», які об'єднують різні види діяльності в цілісні особистісні структури, Н. В. Фролова вважає, що цими вузлами є ціннісні утворення [14, 34], які утворюють ядро особистості, її основу, що забезпечує цілісність індивідуального розвитку. Із цього приводу Н. І. Непомнящая вважає, що ціннісність є не лише одним із компонентів психологічної структури особистості, а центральним: вона характеризує найбільш значущу для суб'єкта сферу дійсності, через яку він виділяє міст уявлення про своє «я» та визначає особливості інших компонентів психологічної структури особистості, особливості психічного розвитку [10, 30]. Крізь призму цінностей відображаються в мотиві потреби та інтереси особистості. Тому «простором існування особистості є духовність (ціннісні смисли), а способом здійснення особистості є авторський вчинок» [4, 13]. Таким чином, внутрішньоособистісний конфлікт може виникати лише тоді, коли в індивіда формується власний внутрішній світ, власна система цінностей, тобто, у процесі становлення людини як особистості.

Таку саму думку зустрічаємо у А. М. Айламазьян: «Особистість виявляється там, де людина вступає в активне відношення до своїх вроджених і набутих властивостей, до своїх бажань і спонукань, до своїх ситуативних мотивів і починає співвідносити їх з більш широким контекстом, стає перед завданням вибору, необхідністю подолання того чи іншого спонукання в ім'я інших цінностей, інших мотивів людини» [1, 123]. Мова йде про внутрішньоособистісний конфлікт. На думку Ф. Є. Василюка, «...ніяких позаціннісних, суто «горизонтальних», «буриданових» конфліктів у людини не буває. Конфлікт завжди ставить людину перед лицем цінностей, постійно вимагає ціннісного вибору» [7, 110]. Тобто внутрішньоособистісний — це, передусім, ціннісний конфлікт. Звідси випливає, що вчинок, як вираз внутрішньоособистісного конфлікту, є способом особистісного існування у світі: «Вчинок є основною ланкою, осередком будь-якої форми людської діяльності... Він виражає будь-які відносини між особистістю і матеріальним світом» [12, 384].

Цікавою із цього приводу є думка А. А. Реана, який вважає, що все життя людини складається із вчинків, і навіть «життя в цілому» можна розглядати як деякий складний вчинок [11, 8].

У процесі свого життя людина переживає різноманітні внутрішньоособистісні конфлікти. Але внутрішня цілісність є головною життєвою потребою свідомості, і єдиний принцип, здатний узгоджувати різноспрямовані життєві відносини, — це принцип цінності [6, 92]. Цінність за своєю психічною функцією є те, що збирає, інтегрує, дає особистості цільність. У цінності особистість набуває і зберігає свою самототожність.

Умовою перетворення тієї чи іншої сторони життя людини в ціннісну, особистісно смислову є її об'єктивне включення в коло основних детермінант її буття, у самий механізм її життєдіяльності у світі. Таким вузловим, узагальнюючим механізмом є процеси, які визначають можливість побудови образу себе, що виступає перед суб'єктом на певних етапах його розвитку як усвідомлення свого «Я» [10, 23]. Звідси можна виділити дві сторони цінності: об'єктивно-змістовну, яка є найбільш значущою для суб'єкта та суб'єктивно-особистісну, яка відображає особливості уявлення про себе, своє «Я» [10, 30].

Існування органічного зв'язку між ставленням особистості до Себе — як до певної цінності — та до об'єктивних цінностей є важливим для розуміння процесу формування «образу-Я», адже «образ-Я» — це та цінність, у світлі якої особистість сприймає та оцінює все інше.

Таким чином, відмінності в розвитку внутрішньоособистісного конфлікту визначаються відмінностями тих критеріїв самооцінки, якими людина визначає цінність об'єктів своєї діяльності.

Вивчаючи особливості «образу-Я» як сторони цінності, слід враховувати, що його зміст є складним і включає в себе, у першу чергу, уявлення про те, яким би я хотів бути («Я-ідеальне») та який я є («Я-реальне»). Зміст складових «образу-Я» та їхні взаємовідносини є різними на різних рівнях розвитку індивіда, а також у різних типах цінності. Зміна «Я-концепції» незмінно призводить до зміни цінностей особистості, що, відповідно, надалі впливає на «Я-концепцію». Наявність самосвідомості забезпечує неперервний процес порівняння, зіставлення особистісних проявів із зовнішніми зразками, стереотипами, вимогами, цінностями, що формує реальну основу для появи внутрішньоособистісних конфліктів [8, 102]. Саме неузгодженість «Я-концепції» та реальної поведінки породжує внутрішньоособистісний конфлікт. Він знаходить своє вираження у зіткненні «Я-реального» та «Я-ідеального».

Конфлікт перебігає не тільки в полі співвідношень мотивів і цінностей, а й у діалозі із зовнішнім світом. Тому він порушує реальність повсякденного світу як упорядковану реальність, вимагає нової систематизації дійсності, яка має враховувати зміни, що відбулися. Невирішуваність переживань у вигляді почуття безвиході підкреслює незахищеність «Я», відсутність адекватного психологічного захисту і впевненості у собі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айламазьян А. М. Выбор мотивов деятельности: теоретические аспекты проблемы и экспериментальное изучение // Вопросы психологии. — 1990. — № 4. — С. 123–130.
2. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования. — М.: Изд-во МГУ, 1984. — 104 с.
3. Бойко В. Ю. Типология ценностных позиций и состояние кризисного сознания // Ценности социальных групп и кризис общества. Сб. науч. тр. — М.: ИФАИ, 1991. — С. 59–73.
4. Бондаренко О. Ф. Особистість і практична психологія // Початкова школа. — 1990. — № 2. — С. 8–15.
5. Бурлачук В. Життєвий світ і структура конфлікту // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1998. — № 4–5. — С. 93–104.
6. Василюк Ф. Е. Жизненный мир и кризис: типологический анализ критических ситуаций // Психологический журнал. — Т. 16. — 1995. — № 3. — С. 90–101.
7. Василюк Ф. Е. Типология переживания различных критических ситуаций // Психологический журнал. — Т. 16. — 1995. — № 5. — С. 104–114.

8. *Карташов С.* Конфликтология. — Кишинев: Парагон, 1996. — 480 с.
9. *Мерлин В. С.* Проблемы установок в психологических конфликтах // Психологические исследования / Под ред. *Прангишвили А. С.* — Тбилиси : Изд-во Мецниереба, 1973. — С. 248–252.
10. *Н. И. Непомнящая, М. Е. Каневская, О. Н. Пахомова, В. В. Барцалкина, С. Н. Рубцова, Э. Н. Музе.* Ценность как центральный компонент психической структуры личности // Вопросы психологии. — 1980. — № 1. — С. 22–30.
11. *Реан А. А.* Проблемы и перспективы развития концепции локуса контроля личности // Психологический журнал. — Т. 19. — 1998. — № 4. — С. 3–12.
12. *Роменець В. А.* Вчинок і світ людини // Основи психології / За заг. ред. *О. В. Киричука, В. А. Роменця.* — К.: Либідь, 1995. — С. 383–402.
13. *Столин В. В.* Самосознание личности. — М.: Изд-во МГУ, 1983. — 284 с.
14. *Фролова Н. В.* Трансформация системы ценностных ориентаций на переломных этапах развития общества (психологический аспект): Дис. канд. психол. наук: 19.00.01. — Днепропетровск, 1997. — 183 с.

Ключевые слова: внутрличностные конфликты, мотив, интерес, ценности, чувства, потребности, индивидуальное сознание.

Key words: intrapersonal conflicts, motive, interest, values, feelings, needs, individual awareness.

УДК 159.924.7

Н. І. Гітун

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СІМ'Ї

В статье рассматриваются вопросы социализации личности в семье, а также интериоризации социальных норм.

The article reviews questions of personality socialisation in a family and questions of social standards interiorisation.

Дослідження, присвячені питанням соціалізації особистості, своїм корінням сягають у 90-ті рр. XIX ст., зокрема, до праць таких відомих західних науковців, як Г. Тард, Ф. Гіддінгс, Е. Берджес. Проблеми соціалізації продуктивно вивчалися представниками багатьох соціологічних теорій: Т. Парсонсом, Р. Мертоном, Дж. Мідом, Т. Лукманом, П. Бергером та ін. У радянській науці увага до проблем соціалізації посилилася лише з 60-х рр. XX ст. й почала активно вивчатися і психологами, і сексологами, і соціологами. Серед них перш за все треба назвати Г. Андрееву, І. Кона, В. Кагана, Т. Репіну, Т. Гурко, В. Татенка та інших науковців.